

Myśl pedagogiczna Cz. Czapówa w pracy resocjalizacyjnej Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Jaworku

Pedagogical thought of Cz. Czapów in resocialization
work at Youth Educational Center in Jaworek

Abstrakt: Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworku jest placówką wychowawczą, w której z resocjalizacyjnej opieki wychowawczej i edukacji korzysta kilkudziesięciu wychowanków w wieku od 13 do 18 lat wykazujących objawy bądź zagrożonych nieprzystosowaniem społecznym. Koncepcja pracy placówki oparta jest na zasadach zawartych w pedagogice resocjalizacyjnej twórcy nowoczesnej teorii wychowania resocjalizacyjnego Cz. Czapówa. Wartościami dominującymi w placówce, stanowiącymi kierunki jej pracy i rozwoju są: podmiotowość wychowanka w procesie wychowania, jakość relacji interpersonalnych członków społeczności oraz dbałość o klimat społeczny oparty na bezpieczeństwie, przestrzeganiu zasad i norm społecznych. Stanowią one kręgosłup moralny, na którym opiera się proces resocjalizacyjny. Zgodnie z założeniami pedagogiki Cz. Czapówa praca wychowawca planowana jest na podstawie indywidualnej diagnozy każdego z wychowanków, kierowania ich na tej podstawie do grup rewalidacyjnych oraz rozwijających zainteresowania. W pracy ośrodka wykorzystywane są metody twórczej pedagogiki resocjalizacyjnej, a w procesie dydaktycznym nauczyciele kładą nacisk na umożliwienie przeżycia wychowankom indywidualnych sukcesów na miarę ich potencjałów i możliwości. 10-lecie istnienia placówki stało się pretekstem dla jej uhonorowania nadaniem imienia wybitnego pedagoga resocjalizacyjnego, którego myśl pedagogiczna stanowi credo jej pracy pedagogicznej i przesłanie dla członków jej społeczności.

Słowa kluczowe: *młodzieżowy ośrodek wychowawczy, indywidualizacja, podmiotowość, bezpieczeństwo*

Abstract: The Youth Education Center in Jaworek is an educational institution, where several dozen socially maladjusted orphans aged 13 to 18, benefit from social rehabilitation and education. The working concept of the institution is based on principles provided by the creator of the modern theory of social reintegration Cz. Czapów and included in the rehabilitation pedagogy. The subjectivity of the child in the process of education, the quality of the interpersonal relations

among community members and the care for the social climate based on safety, observance of social rules and norms are the dominant values and main directions in the institution. They are the moral backbone on which the resocialization process is based. According to the assumptions of Cz. Czapów's pedagogy the educator's work is planned on the basis of the individual diagnosis of each student, guiding him on this basis to revalidation and developing groups. In working, the Center uses the methods of creative resocialization pedagogy, and in the teaching process teachers allow students to experience individual successes matched to their potential and capabilities. The 10th anniversary of the Youth Education Center in Jaworek establishment became a pretext for honoring the name of a prominent pedagogic educator whose pedagogical mentality is the credo of its pedagogical work and message to members of her community.

Keywords: *youth education center, individualization, subjectivity, security*

W wychowaniu istotne jest to, by oddziaływania przystosowawcze, a więc warunkujące przysposobienie do pełnienia ról społecznych, czyli egzystowanie społeczne, stanowiło czynnik rozwoju twórczej a zarazem wyrażającej maksymalne uspołecznienie samodzielności.

Cz. Czapów, Wychowanie resocjalizujące

We wrześniu tego roku Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworku obchodził swoje dziesięciolecie istnienia. Ta publiczna placówka wychowawczo-resocjalizacyjna powstała w 2007 r. usytuowana w *niewielkiej, liczącej ok. 150 mieszkańców wiosce położonej w południowo-zachodniej części gminy Wierzbno, w powiecie węgrowskim, w województwie mazowieckim przeznaczona jest dla chłopców niedostosowanych społecznie w normie i z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. [...] Placówka posiada 64 miejsca mieszkalne, w tym 48 miejsc w budynku internatu i 16 miejsc w mieszkaniach usamodzielniających* (Dobijański, 2017, s. 154). W ośrodku funkcjonują obecnie dwie szkoły – szkoła podstawowa z wygaszanymi oddziałami gimnazjalnymi na poziomie klasy 2 i 3 gimnazjum oraz szkoła branżowa na poziomie klasy 1 i wygaszanej 2 klasy zasadniczej szkoły zawodowej o profilu kucharz¹. Placówka dysponuje pokojami mieszkalnymi w internacie oraz w domu usamodzielnienia w sumie dla 64 wychowanków. Organizacja pracy w szkole oparta jest na czterech klasach (do 16 uczniów w oddziale) oraz czterech grupy wychowanków w internacie (do 12 wychowanków w grupie) i do 16 osób w grupie zamieszkującej

¹ Skutek reformy systemu oświaty wprowadzonej na mocy Ustawy z 14 grudnia 2016 r. prawo oświatowe, obowiązującej od 1 września 2017 r.

„Dom usamodzielnienia”, podlegającej *opiece kierownictwa ośrodka i członków zespołu diagnostycznego* (Dobijański, 2017, s. 154). Organem prowadzącym ośrodek wychowawczy w Jaworku jest Starostwo Powiatowe w Węgrowie. 28 września 2017 r. w MOW w Jaworku uroczyście odsłonięto tablicę pamiątkową, honorującą patrona placówki, którym na wniosek jej społeczności, na mocy uchwały Rady Powiatu Węgrowskiego z dnia 22 marca 2017 r. został Czesław Czapów², pedagog resocjalizacyjny uznawany za *twórcę nowoczesnej teorii wychowania resocjalizacyjnego* (Pytką, 2003, s. 554).

Pedagogika resocjalizacyjna wg Cz. Czapówa to interdyscyplinarna nauka, traktująca proces wychowania jako ciąg faktów wychowawczych mających prowadzić nieletnich zagrożonych wykołajeniem społecznym i popełniających czyny karalne do ponownej socjalizacji. Cz. Czapów w procesie resocjalizacji podkreśla rolę podmiotu jako organizmu autonomicznego, dążącego do samodzielności, młodego człowieka o względnej niezależności od otoczenia, respektującego prawa przyrodnicze i kulturowe. Ceni sprawność i umiejętności wychowawcy, kładzie nacisk na jakość relacji interpersonalnych między nim a wychowankiem. Pedagogika resocjalizacyjna w ujęciu Cz. Czapówa jest wciąż aktualna i stanowi inspirację dla badań naukowych, a także działań praktycznych stosowanych wobec osób z grup ryzyka społecznego, nieprzystosowanych społecznie, wykołajonych i zagubionych. Zupełnie naturalnym wydaje się więc, że stała się także inspiracją dla rozwiązań koncepcyjnych i organizacyjnych wykorzystywanych w MOW w Jaworku.

Przybywający do placówki wychowanek pełen jest wewnętrznych niepokojów i lęków związanych z koniecznością (najczęściej wbrew sobie) zmiany dotychczasowego środowiska społecznego, czasami wręcz gwałtownego i niespodziewanego zatrzymania przez policję i dowiezienia go do ośrodka bez

² Cz. Czapów urodził się 25 października 1925 r. w Grodnie. Jego młodość przypadła na okres wojny i okupacji, który to czas spędził aktywnie, wstępując do partyzantki, gdzie jako żołnierz drugiego pułku Armii Krajowej walczył w oddziale AK „Jędrusie”. Był ranny i odznaczony Krzyżem Walecznych. W okresie powojennym ukrywał się, chroniąc przed represjami reżimu stalinowskiego. Pracował w wielu instytucjach. Po odwilży roku 1956 rozpoczął prace badawcze nad chuligaństwem, współpracując z PAN oraz Uniwersytetem Warszawskim, gdzie po uzyskaniu doktoratu w 1965 r. jako adiunkt pracował w Katedrze Wydziału Pedagogiki i Psychologii. W 1971 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego. Dwa lata później rozpoczął pełnienie funkcji wicedyrektora Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji, którą sprawował do przedwczesnej śmierci 27 marca 1980 r. Pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W swojej pracy naukowej zajmował się różnymi dewiacyjnymi zjawiskami społecznymi, w tym chuligaństwem, nieformalnymi grupami młodzieżowymi, diagnozą i resocjalizacją młodzieży przestępczej. Wraz z S. Jedlewskim przygotował pierwszy podręcznik akademicki *Pedagogika resocjalizacyjna*. Jego samodzielnym dziełem było *Wychowanie resocjalizujące*, stanowiące przykład klasycznej pozycji myśli resocjalizacyjnej.

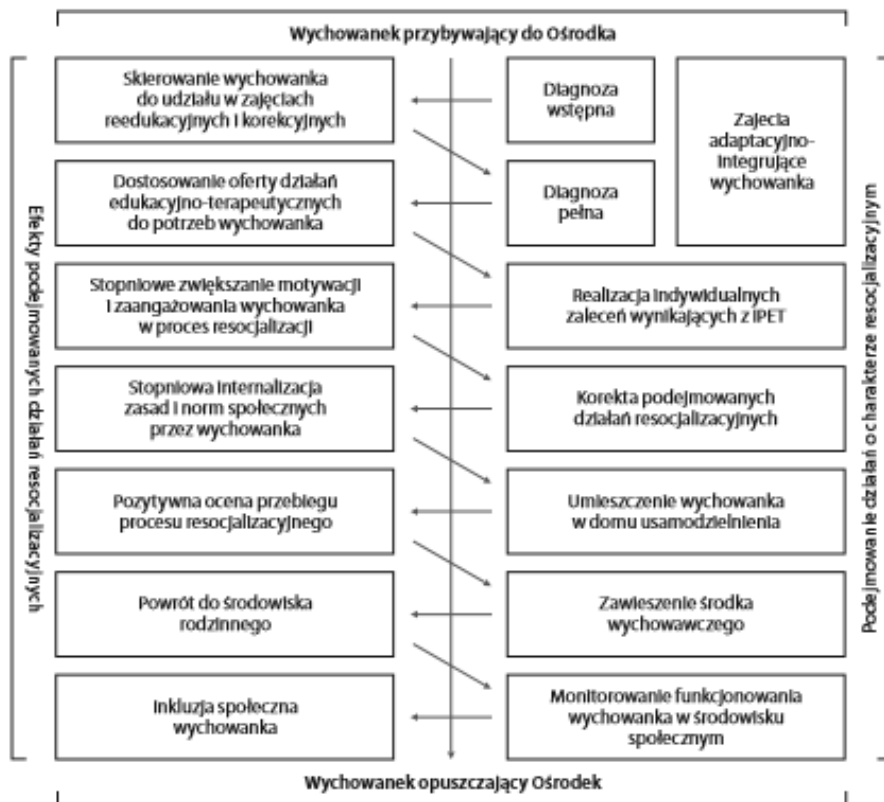
pożegnania z najbliższymi. Pierwszymi niezbędnymi czynnościami podejmowanymi wobec wychowanków są działania mające na celu przełamanie silnego oporu psychicznego (rzadko fizycznego, choć takie sytuacje – z informacji uzyskanych od funkcjonariuszy Policji doprowadzających chłopców do placówki – zdarzają się). Działania te mają charakter przede wszystkim integrujący i opiekuńczy, w postaci otoczenia wychowanka opieką psychologiczno-pedagogiczną, pozwalającą mu na wejście w środowisko społeczne MOW (Dobijański, 2017, s. 158). W tym czasie wychowanek przydzielany jest pod opiekę wychowawcy, którego pierwszoplanowym zadaniem staje się nawiązanie relacji interpersonalnych budujących – zgodnie z oczekiwaniem Cz. Czapówa – sprzyjającego resocjalizacji klimatu wychowawczego. *Każda rzeczywistość wychowawcza, czyli każde wychowanie obejmuje osobę wychowywaną, osobę wychowującą i sytuację wychowawczą (...). O fakcie wychowawczym mówimy wówczas, gdy między zdarzeniami wychowawczymi, to jest między czynnościami wychowawcy a czynnościami wychowanka, istnieją zależności w postaci zmian w zachowaniu i osobowości wychowanka* (Czapów 1978, s. 44-47). Wychowawca winien zatem stać się pierwszym, przyjaznym przewodnikiem i opiekunem wychowanka w placówce.

Resocjalizacja w MOW w Jaworku to podzielony na etapy proces mający na celu przywrócenie wychowanka społeczeństwu, w którym będzie on potrafił realizować różnorodne role społeczne nałożone na niego przez społeczeństwo i wyznaczone przez siebie, pozwalające mu na satysfakcjonujące go i społeczeństwo życie, zorganizowane zgodnie z obowiązującymi zasadami i normami społecznymi.

W ramach poszczególnych etapów procesu resocjalizacyjnego zadaniem stawianym pracownikom placówki jest:

- zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i wytworzenie względnie pozytywnego stosunku do placówki (zaakceptowanie faktu umieszczenia i przebywania w placówce);
- sporządzenie na podstawie interdyscyplinarnej diagnozy wychowanka indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego oraz stałe monitorowanie przebiegu jego realizacji, w tym modyfikowanie i dostosowywanie programu do zmieniających się potrzeb wychowanka;
- uruchamianie wewnętrznego konfliktu w wychowanku będącego efektem alternatywnych wyborów zachowań, tj. wyuczonych w toku dotychczasowej socjalizacji i oczekiwanych przez wychowawców i społeczność placówki, stopniowe pozostawianie wychowankowi coraz większej swobody i ograniczanie kontroli wychowawczej;

- umożliwianie wychowankom, u których obserwowany jest wysoki stopień autonomizowania się zasad postępowania zgodnych z normami społecznymi, stosunkowo dużej swobody i możliwości kreowania własnych pozytywnych relacji ze środowiskiem społecznym (Dobijański 2017, s. 160-161).

Źródło: M. Dobijański, *Teoretyczne i praktyczne aspekty pedagogiki resocjalizacyjnej w pracy z nieletnimi w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych*, Marlab IT, Siedlce 2017, s. 160.

Ryc. 1. Progresywny model postępowania resocjalizacyjnego wobec wychowanka MOW w Jaworku

Wychowankowie zapoznawani są z obowiązującymi w placówce zasadami i normami społecznymi. W kontekście przyjętych i dominujących w ośrodku wartości przedstawiane są im założenia wychowawcze, których celem jest budowa kręgosłupa moralnego, mającego w przyszłości pozwolić wychowankowi na podejmowanie właściwych dla niego i społeczeństwa decy-

zji. Konstrukcja zasad, reguł i dyrektyw działania wychowawczego wymaga nie tylko oparcia ich na zweryfikowanych bezpośrednio lub pośrednio twierdzeniach opisujących i wyjaśniających rzeczywistość, lecz także uwzględniania określonych systemów wartości, gdyż bez tego zalecenia metodyczne nie będą miały zastosowania. Posiadanie jakiegoś systemu wartości jest konieczne (Czapów, 1978, s. 37). Przedstawiana wychowankom sylwetka absolwenta ma stanowić egzemplifikację obrazu ich osoby w chwili zakończenia procesu resocjalizacyjnego w placówce.

W ośrodku przykładą się dużą wagę do działań mających na celu oparcie oddziaływań wychowawczych na relacjach z jej środowiskiem społecznym. Jest to zadanie trudne ze względu na specyfikę tego typu instytucji wychowawczych. Wychowankowie nie dokonują wyboru ośrodka z własnej woli. Są oni do niego kierowani najczęściej wbrew woli. Konieczność stawienia się w placówce odczuwają jako karę, często będącą dla nich synonimem izolacji w zakładzie karnym. Stąd też – szczególnie w pierwszym okresie ich pobytu w placówce – zachowania ich cechuje nadpobudliwość i nadreakcyjność będące efektem lęku i przeświadczenia o konieczności budowy swojej pozycji socjometrycznej w grupie rówieśniczej. Wiąże się to z przyjmowaniem postaw zarówno agresywnych, jak i obronnych wobec pracowników ośrodka oraz przybywających w nim innych wychowanków. Sytuacja ta nakłada na pedagogów szereg obowiązków, których celem jest przełamanie oporów wychowanka i stopniowe zdobywanie jego zaufania i sympatii. *Jeśli wychowawca chce, aby przedmiot wychowania stawał się jego podmiotem, a więc w coraz większym stopniu i zakresie przysposobienie do pełnienia ról społecznych i rozwój zdolności i skłonności, warunkujących aktywność twórczą, stanowiły rezultat samokształcenia, musi być nie tylko kierownikiem procesu wychowawczego, ale i przewodnikiem i doradcą* (Czapów, 1978, s. 70). Zadanie to realizowane jest w drodze zarówno rozmów o charakterze indywidualnej terapii prowadzonej przez psychologów, jak i zajęć socjoterapeutycznych, w których uczestniczą członkowie grupy rówieśniczej wychowanka. Również każdy z wychowawców ma świadomość własnego wpływu na funkcjonowanie wychowanka w placówce i poziom jego postępów w procesie resocjalizacji. *O uczącym wpływie wychowawcy na wychowanka decyduje to, czy jest on i w jakim stopniu osobą znaczącą oraz jak długo w tej roli występuje* (Czapów, 1978, s. 89). Stąd też każdy z wychowawców placówki wie, że jego sukces wychowawczy (a tym samym sukces wychowawczy jego podopiecznego) zależy wprost od jakości relacji pomiędzy nim a wychowankiem oraz tego, na ile potrafi być on dla nie-

go osobą znaczącą (tj. mającą zdolność modelowania jego systemu wartości i dokonywania pozytywnych dla społeczeństwa wyborów).

Budowa zespołu wychowawczego ma na celu nie tylko integrację wychowanków, ale także ich rozwój społeczny. Wychowankowie muszą nauczyć się dostrzegać nie tylko swoje potrzeby i podporządkowywać im własną aktywność, ale także potrzeby innych osób w najbliższym otoczeniu społecznym (grupy) oraz potrzeby instytucji. *W wychowaniu chodzi o eliminowanie egoizmu. Należy przy tym podkreślić, że bywają nie tylko różne nasilenia egoizmu, ale i różne jego formy. Można więc mówić o dominacji potrzeb własnych przybierającej formę egoizmu egocentrycznego oraz swoistej formie egoizmu socjocentrycznego (np. własnej rodziny czy własnej grupy rówieśniczej)* (Czapów, 1978, s. 31). Osiąganiu tego celu służą działania podejmowane przez wychowawców w ramach tzw. społeczności, tj. wieczornych spotkań w grupach wychowawczych, w trakcie których omawiane są sukcesy i porażki doświadczane przez wychowanków w ciągu całego dnia, zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i grupowym. Społeczności kończą się oceną funkcjonowania wychowanka w obszarze edukacyjnym, osobowościowym i społecznym. Codzienne oceny funkcjonowania podopiecznych placówki w tych obszarach pozwalają na określanie ich indywidualnych tendencji rozwojowych oraz realizację przez każdego wychowanka stawianych przed nim oczekiwań wychowawczych. *Młodzież resocjalizowana łatwiej przestrzega obowiązującej dyscypliny wtedy, gdy jest ona określona przez zadania szkolne i narzucona przez grupę rówieśniczą* (Czapów, 1978, s. 235). Społeczności służą więc również temu, by dyskutować z wychowankami na temat przestrzegania dyscypliny w placówce, w tym zarówno nieprawidłowości, jak i zachowań oczekiwanych, a także celebrowaniu sukcesów indywidualnych i ośrodkowych.

Praca resocjalizacyjna oparta jest na założeniach wychowawczych będących efektem postępowania diagnostycznego. *Projekt przebiegu wychowania resocjalizującego wyznaczony jest przez obraz wyjściowy stanu osoby wychowywanej, uzyskany dzięki odpowiedniej diagnozie* (Czapów, 1978, s. 318). Celem postępowania diagnostycznego jest dostosowanie metod oddziaływania socjalizacyjnego i resocjalizacyjnego do indywidualnych potrzeb i oczekiwań wychowanków, biorąc pod uwagę ich zróżnicowaną podatność na resocjalizację (plastyczność układu nerwowego i sposoby warunkowania emocjonalnego), ich cechy osobowościowe (stopień reaktywności – nadwrażliwości lub niską wrażliwość oraz podatność na argumenty apelujące do serca lub rozumu) oraz ich stopień dojrzałości interpersonalnej (społecznej). Postępowanie diagno-

styczne ma charakter procesu, w którym można w sposób wyraźny wskazać określone etapy opisane funkcją czasu i określonych procedur (Dobijański, 2017, s. 170).

Istotnym elementem procesu resocjalizacyjnego jest edukacja szkolna. Szkoła większości wychowanków kojarzy się negatywnie, najczęściej z miejscem porażek i upokorzeń. Gros wychowanków trafiło do ośrodków wychowawczych w związku z porzuceniem szkoły, która będąc dla nich środowiskiem mało przychylnym (wręcz często opresyjnym), wypchnęła ich ze swojej społeczności. Dlatego też nauczyciele w ośrodku starają się tak zindywidualizować wymagania, by każdy z wychowanków mógł aktywnie zafunkcjonować w procesie edukacyjnym, w tym także potrafiąc odpowiedzieć na pytanie, rozwiązać zadanie, budować swoją pozytywną samoocenę i stopniowo zmieniać swój negatywny stosunek do szkoły. *Stawianie wychowankowi zbyt trudnych zadań może spowodować, iż dojdzie on do wniosku, że uwzględnianie zleceń wychowawcy jest ponad jego siły, a następnie wytłumaczy sobie, iż są to zlecenia złe, głupie, niepotrzebne itp.* (Czapów, 1978, s. 312).

W MOW w Jaworku ważnym elementem procesu resocjalizacyjnego jest wzbudzanie w wychowanku chęci do podejmowania różnorodnych działań mających na celu jego rozwój w wielu sferach. *Wychowawcy w wychowaniu resocjalizującym muszą troszczyć się o zapewnienie wychowankom nie tylko odpowiednich warunków nauki szkolnej i pracy (...) a także tworzyć warunki dla aktywności sportowej i turystycznej, aktywności wypoczynkowej i rozrywkowej, korzystania ze środków masowego komunikowania, organizowania kół zainteresowań, zespołów artystycznej twórczości amatorskiej, klubów towarzyskich czy drużyn harcerskich* (Czapów, 1978, 71-72). Organizacja zajęć rozwijających nie jest czynnością prostą, na co wpływ ma wiele przyczyn. Wielu wychowanków ośrodka przed tym jak zostało skierowanych do placówki nie uczestniczyło w zorganizowanych zajęciach, które w sposób celowy i świadomy dla nich kształtowałyby ich predyspozycje i uzdolnienia. W MOW w Jaworku oferta zajęć wynika z możliwości organizacyjnych placówki oraz zgłaszanych potrzeb wychowanków (Dobijański, 2017, s. 200). Wśród oferty placówki znajdują się koła zainteresowań: majsterkowicza, kulinarne, ogrodnicze, plastyczne, teatralno-muzyczne, wolontariatu, sportowe, turystyczne oraz historyczne, pozwalające na stosowanie metod wypełniających założenia twórczej resocjalizacji (Konopczyński, 2007). Wszystkie wyżej wymienione formy mające na celu wywołanie aktywności wychowanków posiadają charakter rewalidacyjny. Kwalifikowanie do kół wynika z decyzji podjętych przez zespół diagnostyczny

i zaleceń zawartych w diagnozie wstępnej (stanowiące podstawę podjętych decyzji dotyczących uczniów wymagających rewalidacji) oraz indywidualnego akcesu zgłoszonego przez wychowanka do udziału w wybranej przez siebie formie aktywności (Dobijański, 2017, s. 201-202). Odpowiedzią na potrzeby specyficzne wychowanków są zajęcia rewalidacyjne, dedykowane przede wszystkim wychowankom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi ze względu na niepełnosprawność intelektualną (upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim). W zajęciach uczestniczą wszyscy chętni wychowankowie, których dotychczasowy rozwój nie pozwolił im w pełni wykorzystać posiadanego potencjału. *Twórczość związana z odpowiednio ekspansywnym uspołecznieniem stanowi zasadnicze przeciwieństwo aktywności charakterystycznej dla osób mniej lub bardziej wykończonych społecznie (...) stanowiąc ważne świadectwo progresywnego rozwoju osobowości* (Czapów, 1978, s. 27).

Bardzo ważnym elementem rozwoju wychowanków są zajęcia sportowe i turystyczne. *Rekreacja poprzez sport może być w wielu wypadkach punktem wyjścia procesu resocjalizacyjnego. (...) Szereg korzyści wychowawczych daje także odpowiednio zorganizowana turystyka. (...) Organizując koła zainteresowań w zakładzie resocjalizującym należy starać się o to, żeby obejmowały możliwie wszechstronnie różne dziedziny aktywności* (Czapów, 1978, s. 267). Systematycznie powiększana jest baza i zaplecze sportowe. Placówka dysponuje wielofunkcyjnym boiskiem sportowym, boiskiem do piłki siatkowej plażowej, boiskiem do minikoszykówki, placem do rozgrywek paintball, siłownią letnią i całoroczną, stołami do tenisa stołowego. Usytuowanie ośrodka sprzyja uprawianiu turystyki pieszej i rowerowej. Na wyposażeniu MOW znajdują się rowery, które umożliwiają organizację wycieczek, połączonych nie tylko ze zwiedzaniem zabytków i miejsc atrakcyjnych turystycznie, ale także biwaków. Dolina rzeki Liwiec pozwala na organizowanie spływów kajakowych. W planach placówki jest wykopanie stawu i jego zarybienie. Obecnie wychowankowie, korzystając ze sprzętu wędkarskiego będącego na wyposażeniu ośrodka, mogą wyjeżdżać na łowienie ryb na zewnątrz MOW. Zimą wyróżniający się w procesie resocjalizacyjnym chłopcy wyjeżdżają w góry na narty.

Elementem systemu oddziaływań resocjalizacyjnych przyjętych i obowiązujących w placówce jest praca. *Praca zawodowa nie jest jedyną formą pracy stosowanej jako środek resocjalizacji nieletnich i młodocianych. W resocjalizacji stosuje się także pracę społecznie użyteczną oraz pracę porządkowo-gospodarczą* (Czapów, 1978, s. 265). Wykonywanie pracy w placówce ma dwójaki charakter. Wychowankowie odbywają obowiązkowe dyżury związane

przede wszystkim z zapewnieniem czystości i porządku w budynku, jak i na terenie ośrodka. Każda z czterech grup wychowawczych ma tygodniowy dyżur, w trakcie którego wychowankowie w przydzielonych im indywidualnie sektorach wykonują czynności składające się na realizację zadania (zamiatanie, mycie, odkurzanie, zbieranie śmieci, wywóz nieczystości itd.). W placówce na 1/3 etatu zatrudniona jest osoba sprzątająca pomieszczenia, do których wychowankowie nie mają wstępu – pomieszczenia sekretariatu, pokój nauczycieli i pokój wychowawców, pokój zespołu diagnostycznego, pomieszczenia pracowników administracji i księgowości. Wszystkie pozostałe pomieszczenia tworzące infrastrukturę wewnętrzną i zewnętrzną ośrodka sprzątane są przez chłopców.

Innym rodzajem prac są czynności podejmowane z własnej inicjatywy wychowanków czy też w wyniku inspiracji wychowawców. Są to na ogół prace o charakterze remontowo-budowlanym. To dzięki zaangażowaniu wychowanków na terenie placówki powstały: boisko do gry w siatkówkę plażową, plac rekreacyjny z huśtawkami, ławkami, siłownia letnia, plac do paintball, wyłożono kostką brukową część chodników, odświeżane (uzupełnianie ubytków i malowanie) są ściany sypialni i niektórych innych pomieszczeń. Dużego nakładu sił wymaga opieka nad ogrodem edukacyjnym (pielęgnacja roślin, nowe nasadzenia, rozsadzanie), a także prowadzenie szklarni.

Świadczenie pracy gratyfikowane jest za pomocą wirtualnych środków płatniczych, tzw. „Jaworków”, przydzielanych przez wychowawców po wykonaniu przez wychowanków zadań. „Jaworki” gromadzone przez wychowanków na indywidualnych kontach osobistych, za pomocą których mogą wykupować ponadstandardowe usługi i przywileje dostępne tylko dla tych, którzy posiadają środki płatnicze. System ten stanowi swoisty rodzaj ekonomii punktowej, polegający *na przyznawaniu bądź odbieraniu punktów. Pozwala na natychmiastowe nagradzanie pozytywnych i karanie negatywnych zachowań* (Bałandynowicz, 2011, s. 23). W placówce „Jaworki” wychowankowie mogą otrzymać za wykonywanie prac lub aktywności wykraczające poza zakres ich obowiązków oraz za wyniki w nauce, tj.:

- prace porządkowe na terenie ośrodka – od 10 do 20 „Jaworków” (za szczególnie uciążliwe prace możliwe jest dodatkowe premiowanie wychowanka) w zależności od rodzaju wykonywanej pracy;
- wyniki miesięczne w nauce i właściwe zachowanie:
 - średnia ocen powyżej 5,0 i pozytywna ocena zachowania – 200 „Jaworków”;
 - średnia ocen powyżej 4,0 i pozytywna ocena zachowania – 100 „Jaworków”;
 - średnia ocen powyżej 3,5 i pozytywna ocena zachowania – 50 „Jaworków”.

„Jaworki” mogą być również odbierane, tj. podlegają karze grzywny na skutek niżej wymienionych okoliczności, w następującej wysokości kwotach:

- zniszczenie mienia Ośrodka – za każde 1 zł wartości zniszczonego mienia 1 „Jaworek”;
- ordynarne i chamskie zachowanie w stosunku do członków społeczności ośrodka – za każdy incydent 50 „Jaworków”;
- wszczynanie bójek i pobicia – za każdy incydent 100 „Jaworków”;
- kradzieże i wymuszanie – za każde 1 zł wartości mienia 1 „Jaworek”;
- niepowrót lub ucieczka – za każdy kolejny dzień nieobecności wychowanka w Ośrodku 50 „Jaworków” (odliczane na koniec miesiąca);
- opuszczanie zajęć szkolnych (wagary) – za każdą godzinę 10 „Jaworków” (odliczane na koniec miesiąca);
- za odmowę wykonania polecenia wychowawcy/nauczyciela – za każdy incydent 20 „Jaworków” (Dobijański, 2017, s. 187).

Wychowankowie w ramach stałego, comiesięcznego funduszu przelewano im przez administratora systemu otrzymują wirtualne środki finansowe (o charakterze minimum socjalnego), za które dokonują obowiązkowych opłat bytowych (usług standardowych). Opłata standardowa wnoszona jest przez wychowanka za następujące usługi świadczone przez ośrodek na jego rzecz:

- ryczałtowa opłata za wyżywienie – 500 „Jaworków”,
- ryczałtowa opłata za mieszkanie – 350 „Jaworków”,
- ryczałtowa opłata za media (prąd, woda, ogrzewanie) – 250 „Jaworków” (Dobijański, 2017, s. 187-188).

Nowością, wprowadzoną od września 2017 r., jest możliwość wymiany „Jaworków” na środki złotówki wg kursu 10 „Jaworków” za 1 zł. Środki pochodzą z funduszu stypendialnego przekazywanego przez organ prowadzący. Środki wychowankowie mogą wymieniać na koniec każdego miesiąca do kwoty 30 zł miesięcznie, którą mogą przeznaczyć na dowolny, przez siebie wybrany cel. Wychowanek, którego efektywność udziału w procesie resocjalizacji spełnia stawiane przed nim oczekiwania, ma możliwość przejścia spod opieki internackiej do systemu usamodzielnienia. Chłopcy, w uznaniu za ich wkład pracy i osiągnięte wyniki, przechodzą z internatu placówki, w którym znajdują się pod opieką wychowawcy, do mieszkań usamodzielniających usytuowanych na terenie ośrodka. Mieszkania składają się z dwóch pokoi, wyposażonej w sprzęt AGD kuchni, łazienki z prysznicem i toalety. W każdym z mieszkań docelowo może zamieszkać do sześciu wychowanków. Przebywający w mieszkaniach chłopcy realizują wszystkie zadania przewidziane regulaminem

dziennym, obowiązującym każdego z wychowanków placówki. Kontrolę nad ich realizacją sprawują w trybie autokontroli, a opiekę wychowawczą otacza się ich tylko w godzinach ciszy nocnej. Formalnie wychowankowie przypisani są do określonych wychowawców w ośrodku, jednak generalnie ewentualne wsparcie i pomoc ze strony pedagogów jest efektem ich własnej inicjatywy (Dobijański, 2017, s. 189).

Sposób funkcjonowania w mieszkaniach jest opisany regulaminem, w którym zapisano obowiązki i zasady zamieszkiwania. Chłopcy samodzielnie przygotowują sobie posiłki (poza obiadem, który spożywają w grupie w stołówce placówki). Produkty pobierają z kuchni. Obowiązkiem jest danie o czystość w mieszkaniach, sprawność funkcjonowania urządzeń. Przebywając w mieszkaniach, mają do dyspozycji telefony, telewizory, swobodnie poruszają się po terenie ośrodka, a po zgłoszeniu zamiaru mają możliwość wychodzenia poza jego obszar. Wychowankowie uczestniczą w lekcjach, odrabiankach i innych zajęciach organizowanych przez wychowawców, samodzielnie dbając o terminowość i punktualność, a także właściwe przygotowanie się do nich. *Socjalizacja przebiega najpomyślniej wówczas, gdy uczenie się przez karanie ogranicza się do reagowania na zachowania przeciwstawiające się i zaprzeczające postulowanym zachowaniom. Chodzi o wdrażanie postulowanych zachowań i wzmacnianie ich. A jest ono najbardziej efektywne, gdy odwołuje się przede wszystkim do nagród* (Czapów, 1978, s. 63). Umieszczenie wychowanka w domu usamodzielnienia jest najwyższą formą nagrodzenia jego starań w ośrodku. Nieprzestrzeganie zasad i regulaminu powoduje powrót wychowanka do internatu.

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Jaworku, tak jak wszystkie inne tego typu placówki wychowawcze w Polsce, jest elementem instytucjonalnej resocjalizacji włączonym w strukturę systemu oświaty w Polsce. Skierowanie nieletniego do MOW przekazuje tej instytucji odpowiedzialność za przyszłość wychowanka, który wyrwany ze środowiska rodzinnego, pozostaje od tej pory na łasce (i niełasce?) jej pracowników. Umieszczenie wychowanka w placówce wychowawczej odbierane jest przez niego niemal zawsze jako rodzaj represji i kary za popełnione błędy, a nie jako forma udzielenia mu pomocy i wsparcia. Refleksję winien także budzić fakt, że nieletni w procesie swojej dotychczasowej socjalizacji podlegał odpowiedzialności dorosłych. A to przecież wskutek ich błędów wychowawczych, nieumiejętności bądź niechęci dostrzeżenia indywidualnych problemów i potrzeb dziecka, zignorowania wpływu czynników ryzykownych i zbyt małego wsparcia ze strony czynników chroniących

w dużej mierze nastąpił deficyt rozwojowy, odpowiadający za zagrożenie bądź też niedostosowanie społeczne. Trzeba więc wyraźnie stwierdzić, że konsekwencje deprawacyjnego wpływu środowiska społecznego skupiły się przede wszystkim na nieletnich, którzy w największym stopniu ponoszą ich konsekwencje.

Warto jest mieszkać w mieszkaniach usamodzielniających.
-ch „w domu nauczyciela” ponieważ: przygotowujemy się do
życia codziennego. Uczymy nas to samodzielności i odpowiedzialności.
Nauczają nas to także umiejętnie rozróżniać produkty które
dostajemy od kucharzek z kuchni. Warto też zwrócić uwagę
na to, że podejmujemy dużo decyzji samodzielnie.
Mamy więcej ciszy i spokoju na naukę. Starannie wykonujemy
swoje obowiązki i przestrzegamy regulaminu który także
mamy wywieszony na drzwiach wejściowych do mieszkania.

To wszystko przygotowuje nas i naucza w jakiś sposób
do życia. Zachęca nas to do brania udziału w różnych
zajściach i projektach organizowanych w ośrodku.
Jako najlepiej dbamy o mieszkanie i sprzęty które otrzymaliśmy
do niego. Mamy więcej mądrych i słuszących pomysłów na
kolejny dzień.

Utrzymujemy dobre relacje z rówieśnikami i z
wychowawcami z wszystkimi pracownikami ośrodka.
Wiele pracujemy na terenie HOU-u. Do wielu sytuacji
podchodzimy z innym podejściem, lepszym.
Będąc uczestnikami tego eksperymentu dajemy
przykład kolejnym wychowankom.
Mamy nadzieję, że eksperyment będzie udany.
Prosto te wszystkie argumenty motywują nas do działania.

Premysław

Źródło: M. Dobijański, *Teoretyczne i praktyczne aspekty pedagogiki resocjalizacyjnej w pracy z nieletnimi w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych*, Marlab IT, Siedlce 2017, s. 191.

Ryc. 2. Opinia jednego z wychowanków na temat pobytu w mieszkaniu usamodzielniającym

Niezależnie od tych kontrowersji związanych z pytaniami o zasadność izolacji nieletnich i umieszczanie ich w placówkach wychowawczych, niezbędne jest doprowadzenie do sytuacji, w której instytucje te staną się miejscem zorganizowanym zgodnie z zasadami i metodami pracy wynikającymi z pedagogiki, opartymi na dobrowolności i otwartości młodego człowieka na system oddziaływań w nich zachodzących, a więc cech będących efektem indywidualizacji oferty, oczekiwań i wymagań stawianych wychowankowi, stworzenia przyjaznej i bezpiecznej atmosfery wychowawczej, twórczej resocjalizacji, kreującej postawę i osobowość człowieka gotowego do funkcjonowania w społeczeństwie i wypełniania w nim konstruktywnych i odpowiedzialnych ról. Pedagogika resocjalizacyjna, o której pisał Cz. Czapów, pomimo blisko pół wieku, jaki upłynął od publikacji napisanej wspólnie z S. Jedlewskim *Pedagogiki resocjalizacyjnej*, wypełnia w zupełności wymagania stawiane wychowaniu współczesnej młodzieży z zaburzeniami w funkcjonowaniu społecznym.

Bibliografia

- Czapów Cz., *Wychowanie resocjalizujące*, PWN, Warszawa 1978.
- Bałandynowicz A., *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.
- Dobijański M., *Teoretyczne i praktyczne aspekty pedagogiki resocjalizacyjnej w pracy z nieletnimi w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych*, Marlab IT, Sielce 2017.
- Konopczyński M., *Metody twórczej resocjalizacji: teoria i praktyka wychowawcza*, PWN, Warszawa 2007.
- Pytko L., Czapów Czesław, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. I, T. Pilch (red.), Wyd. Żak, Warszawa 2003.